

Jánošík narodil. Jméno historického Jánošíka přešlo na činy a výčiny známých i neznámých zbojníků, kteří vykonali skutečně výrazné protifeudální kousky. Jánošík-Popelvár lidových povídek je hned na počátku folklórní tradice dokladem toho, že historický základ odrazový pro lidovou tvorbu byl nepatrný. Neobyčejně vysoké hodnocení jánošíkovské tradice „v organizování revolučního vědomí lidových mäs do boja proti vykorisťovateľským triedam vôbec“ (str. 170) v Závěru, mělo by být ukázáno v hlavním textu. Také problematika cyklisace a třídní diferenciacie, na které naráží Závěr, mohla být ukázána už dříve, na materiálu samém.

V Závěru vynikají synteticky některé nálezy, které se ztrácely v předchozí analýse. Zejména pokles revolučnosti jánošíkovské tradice v literatuře po nezdařené revoluci 1848—1849 za upevnění buržoazie, vzestup zase až u Záborského v sedmdesátých letech, a hned nato po rakousko-uherském vyrovnání falsifikace lidového původu Jánošíkova a záměna revoluční tematiky avanturně milostnou (Marschall-Petrovský, Bohuň, Hrušovský aj.).

Uhrnem: Autorovi se podařilo ukázat velký význam jánošíkovské tradice ve folklóru a její zhodnocení v literatuře. Zdařilo se mu také podle hlavního předsevzetí ukázat historické podmínky zrodu zbojnické tradice vůbec a jánošíkovské zvláště. Melicherčík soustředil k tomu značný materiál, vysvětlil ho ze společensko-historických situací. Omezil se sice jenom na materiál slovenský v první knize, ale v druhé knize má již náběhy k vyšetření zbojnické tradice karpatské, ze které je třeba ještě jánošíkovskou tradici osvětlit. Marxistická metoda a znalost nejnovějších folklóristických postupů sovětských hlásí se v Melicherčíkových pracích naléhavě.

Frank Wollman

Emil Utitz, Klasický žurnalista Egon Ervín Kisch. (Roku 1958 vydal Orbis za spolupráce Novinářského studijního ústavu v Praze; stran 137.)

Uplnulo deset let od smrti E. E. Kische († 31. března 1948). Toto výročí znovu připomnělo velké dědictví žurnalisty, o němž Henri Barbusse napsal: „Nikdy si nikdo nezasloužil oslavy víc než tento talentovaný a energický muž, který tak obdivuhodně pochopil pravou úlohu intelektuála, skutečně společenské poslání spisovatele. Patří k těm, kdož udělali z reportáže, z umění přímého pozorování, z obrazů a fresek bezprostředně vyňatých z velkého panoramatu života, literární útvar prvního řádu. A dal svůj talent spolu s odvahou a houževnatostí bojovníka do služeb veliké věci emancipace člověka a sociální spravedlnosti.“

Přichází proto vhod překlad monografie, kterou r. 1956 vydalo nakladatelství Aufbau-Verlag v Berlíně. Sotvakdo jiný (mimo reportérovu manželku) mohl podat zasvěcenější obraz o pestrém životě E. E. Kische nežli Emil Utitz, známý filosof a estetik, někdejší profesor na německé universitě v Praze. Stýkal se totiž s Kischem více nežli padesát let. S Kischovým bratrem, o dva roky starším, stejně jako s pozdějším spisovatelem Franzem Kafkou chodil do školy. I v letech, kdy se Kisch vrátil do vlasti z Mexika, mohl Utitz sledovat světově proslulého žurnalistu zblízka. Připočteme-li k tomu autorovu důvěrnou znalost Prahy, našli jsme „osobní“ důvody, které Utitze k napsání této monografie přímo předurčovaly. Knihu zamýšlel autor přinést Kischovi k sedmdesátinám. Předčasná smrt E. E. Kische její vydání uspisila, ostatně na štěstí, protože Utitz sám zemřel r. 1956.

Nieméně jeden z důvodů, a možná, že to byl důvod, proč Utitz o Kischovi psal, rozhodující, leží v samé podstatě tematu: v třídění a hodnocení díla světoznámého žurnalisty — mistra reportáže. Utitz nesdílí názor některých germanistů, že reportáž nepatří do literatury. Podle jeho mínění, a ie to hledisko nepochybně správné, „reportáž je dalším krokem na cestě realistické umělecké tvorby. Je to nezbytný krok, za daných společenských a hospodářských poměrů naprosto nevyhnutelný. Je to krok, který opouští oblast umění jen tehdy, je-li falešný“ (str. 169). Utitz vidí reportáž jako osobitý a svěprávný druh slovesné tvorby, jako analogon portrétu ve výtvarném umění.

Ačkoli mohl těžit z dlouholetého přátelství s Kischem, z jeho údajů a vzpomínek, Utitz si práci na monografii nijak neusnadňoval. Zevrubně prostudoval Kischovo dílo a namnoze z něho vycházel i při samém tvaru a podání studie, která se všemi prostředky brání tomu, aby byla nudná nebo aby podávala fakta neověřena.

Dvacet kapitol své monografie rozvrhl autor takto: úvodní část koresponduje s kapitolou závěrečnou — zatím co první podává začátky Kischova žurnalismu v pražských německých denících Prager Tagblatt a Bohemia i jakási prolegomena práce, jež si Kisch hleděl ověřovat na velkých vzorech minulosti (s tím souvisí vydání sborníku *Klasický žurnalismus* — r. 1923), poslední se kruhem vrací k východisku knihy, shrnující, že Kisch se zařadil svým dílem mezi novinářské klasiky. Až do kapitoly desáté postupuje Utitz veelku chronologicky. Sleduje vlivy rodiny na Kischův růst. Otec, obchodník suknem,

pilný a klidný čtenář, poměrně brzy zemřel. A tak matka, kterou Kisch horoucně miloval, zůstala mu po celý život autoritou. Poznáváme mládí E. E. Kische v Praze, jeho první setkání s vlnou antisemitismu, začátečnickovy pokusy o básně, studium na reále. Velmi zajímavé je postížená situace pražského německví a jeho kultury okolo r. 1900. Němců se zde počítalo asi 25 000, nicméně velkých i menších kulturních zjevů (Rilke, Salus, Kafka aj.) tu bylo víc než dost. Kische od bohatých pražských Němců odlišovalo úzké spojení s prostými českými lidmi. Pomalu přerovoval se Kisch z lokálkáře na fejetonistu. Ze k tomuto přechodu došlo, za to vděčí Kisch redakčnímu kolegovi Paulu Wieglerovi. Kisch začíná studovat pražské podsvětí, svou znalostí hospodářsko-sociálních podmínek jejich života zbavuje tyto končiny falešné romantiky. Vlohami rozeného detektiva dovede hluboce nahlédnout do „žakulisi“ kriminálu. Válka, kterou pak prožil jako desátník, zprvu v Srbsku a potom v Karpatech, přinesla mu nejenom několikrát zranění, ale i poznání fronty zblízka. Utíz konfrontuje chování vojáků několika národností za Rakouska, kteří se před frontou „ulejvali“, s chováním interbrigadistů za španělské občanské války v třicátých letech, kdy ranění toužili zpět — do boje.

Prostřední kapitoly Utízovy práce probírají hlavní rysy Kischovy povahy a novinářství — reportéřův bystrý postřeh, neutuchající zvědavost (jenom příroda stávala se málokdy Kischovi, dítěti velkoměsta, objektem zájmu; jenom tenkrát, když byla spjata s činností lidí), humor, neúmornou pracovitost, fanatismus pro shromáždění faktů, potřebu vlastní zkušenosti. Humanismus, smysl pro uplatnění lidskosti v konkrétním životě přivedly Kische k marxismu-leninismu, který mu poskytl náležitou odpověď na problematiku židovskou i národnostní. Tištěné slovo se Kischovi stávalo zbraní v boji za nový svět; zcela zákonitě to byla ze všech žurnalistických forem právě reportáž. V kapitole, nazvané „Umělecké ztvárňování“, ukazuje Utíz, jak pro E. E. Kische bylo cílem vyslovit pravdu, a to jasným způsobem, a přitom nic neztratit na poutavosti pro čtenáře. Za zvláště pronikavou pokládám pasáž, kde Utíz rozebírá Kischovo umění komponovat knihu v architektonicky promyšlený tvar. Leč postřehy o Kischově slovesném umění (protikladné řazení jevů a věcí, kombinace nadání, dar plastického výrazu apod.) má Utíz i v jiných kapitolách, zejména když analyzuje pět jeho hlavních knih reportáží. Nové skutečnosti se čtenář dovidá tam, kde Utíz sleduje závěr Kischova života, jeho návrat do Prahy, úmysl napsat reportáž o novém Československu, jeho největší práci z té doby — brožuru *Karel Marx v Karlových Varech* — a postup novinářovy nemoci.

Jaký je poměr skutečnosti k jejímu odrazu v Kischových reportážích? Neupadají tyto reportáže do naturalismu? Tyto otázky si Utíz klade několikrát a odpovídá na ně zhruba takto: „(Kisch) řídí se svým světovým názorem, a jehož správnosti je nezvratně přesvědčen. Osobní moment však přitom nikterak nepotlačuje. Ten se plně uplatňuje v žaru jeho temperamentu, v bojovné vášnivosti jeho stanoviska a v neposlední řadě v podmanivé síle podání“ (str. 167).

Utízovo podání je vitpné, essayisticky duchaplné. Autor umí charakterisovat prostředí, nepohrdne anekdotou, přeruší výklad — někdy ovšem i na škodu logické linie postupu — exkursí na pole ethiky (nestačí jenom vědění, s ním se musí nerozlučně pojit charakter člověka — str. 83 n.); pasáž o tom, že jednotlivec musí dát svoji osobu do služeb hodnot, které ho přetrvávají — v slovech, která cituji, maně myslíš na hrdinský ethos J. Fučíka: „... pychou [jednotlivce] je splnit co možná nejvyšší úkol a svými zásahy do skutečnosti přispět k tomu, aby se stalo, co se stát má“ — str. 128 aj.) nebo estetiky (např. poznámky o umění plakátu na str. 10 n., o protikladné jednotě obsahu a formy na str. 132 aj.).

Za slabé stránky Utízovy monografie pokládám ne příliš dobré rozvržení celé práce, která důsledně netřídí látku ani thematicky ani podle Kischovy biografie. Podle mého mínění mohla např. klidně splynout kap. XVI („Lidskost“) s předchozí kapitolou („Politická orientace“), protože v ní vlastně pokračuje. Některá tvrzení a zjištění se v knize opakují na několika místech (např. o Kischově vztahu k přírodě, o jeho fanatismu práce apod.). Souhrnně a hlouběji bychom rádi viděli rozebranou výstavbu Kischových reportáží, více pozornosti by literární historik musil věnovat tomu, jak umění Kischovo rostlo (např. romány a dramata Kischova). Autor sice v kapitole „Ritaval“ sleduje Kischovo několikrát přepracování reportáže o plukovníku Redlovi (str. 64), ale to je v knize záběr ojedinelý.

Utízova monografie přichází do našeho prostředí vhod nejenom tím, že připomíná dluh naši literární vědy E. E. Kischovi, ale i tím, jak nadhazuje k řešení řady otázek (např. vztah pražských německých básníků konce století ke spisovatelům českým). Náš čtenář ji uvítá také proto, že její překlad (autoři V. a A. Lustigovi) mu nezní jako překlad, což je možno doložit kupř. na bystře přiměřeném přelumočení slovních hříček.